

BACON Francis — filozof i mąż stanu, ur. 22 I 1561 w Londynie, zm. 9 IV 1626 tamże.

Z wykształcenia prawnik, był członkiem parlamentu (1595), zajmował wysokie stanowiska w sądownictwie królewskim, w 1618 został kanclerzem oraz baronem Verulam, a w 1621 wicehrabią Saint Albans; w tymże roku oskarżony o łapownictwo, utracił urzędy, a grzywny i dłuższego więzienia uniknął tylko dzięki królewskiemu ulaskawieniu.

Był autorem dzieł prawniczych, filozoficznych i historycznych, odznaczających się piękną formą literacką (w XIX w. powstała nawet opinia, że był autorem dzieł Szekspira). W 1597 ukazały się studia etyczno-polityczne *Essays* (trzecie wyd. najbogatsze — 1625; *Eseje*, Wwa 1959). W 1605 opublikował (I część *Instauratio magna*) *On the Proficiency and Advancement of Learning Divine and Human* (poprawione i poszerzone wyd. ukazało się w języku łac. w 1623: *De dignitate et augmentis scientiarum*); w 1609 ogłosił *De sapientia veterum*, a w 1620 (II część *Instauratio magna*) *Novum organum* (tłum. pol. Wwa 1955); III części *Instauratio* nie opublikował, napisał tylko jej fragmenty. Wydał też niewielką *Historia naturalis* (1622), a pośmiertnie wyszła (1627) utopia *New Atlantis* (*Nowa Atlantyda*, Wwa 1954). Pełnego wyd. dzieł w 14 tomach dokonali R. L. Ellis, J. Spedding i D. D. Heath, *The Works of Francis B.* (Lo 1857–1874, 1887–1899², przedruk — NY 1968).

B., przeciwstawiając się scholastyce średniowiecznej, nawiązał do myśli starożytnej (zwł. Demokryta) i empirycznej tradycji Oksfordu. W rozwoju nauki widział najskuteczniejszy środek do opanowania przyrody. Chciał dokonać przeglądu aktualnego stanu wiedzy, krytyki bezpłodnych metod naukowych, a zaprojektować sposoby skuteczne i ekonomiczne. Z planu tego zrealizował tylko wstępne etapy. Podzielił wiedzę najpierw wg władz umysłu na: teorię (rozum), historię (pamięć) i poezję (wyobraźnia). Ze względu na przedmiot rozróżniał dalej: w pierwszej — teologię, nauki o przyrodzie i nauki o człowieku, a w drugiej — historię religijną, historię naturalną i historię społeczną. Nowy styl myślenia naukowego, który propagował, polegał na akcentowaniu praktycznego celu nauki, głoszeniu potrzeby badań zespołowych oraz zainicjowaniu nowych dociekań metodologicznych, podkreślających wagę eksperymentu przy ustalaniu faktów i będących próbą stworzenia teorii indukcji (w części destrukcyjnej zestawiał złudzenia umysłu, tzw. idola, które należy wyrugować, a w części konstrukcyjnej opracował reguły odkrywania form w rzeczy). W filozofii przyrody głosił mechanycyzm, a w antropologii bronił trzeźwej i praktycznej postawy człowieka. B. wierzył w Boga, ale nie liczył się z subtelnościami sumienia; uznawał istnienie świata nadprzyrodzonego oraz niematerialnej i nieśmiertelnej duszy, lecz w epistemologii manifestował wyłącznie naturalizm.

Różnie oceniano teoretyczne zasługi B. Często posądzano go o dyletantyzm lub o radykalizm tylko w hasłach (w realizacji szczegółów był tradycyjny: odrzucił kopernikański obraz świata, przemilczał zdobycze Galileusza i W. Harveya, nie doceniał roli matematyki). Niewątpliwie B. był znakomitym propagatorem badań eksperymentalnych oraz prekursorem teorii indukcji eliminacyjnej i idei Oświecenia.

Bibliografia: F. H. Anderson, *The Philosophy of Francis B.*, Ch 1948; B. Farrington, *Francis B. Philosopher of Industrial Science*, NY 1949, 1961²; P. M. Schuhl, *Pour connaître la pensée de lord B.*, P 1949; K. Ajdukiewicz, *Wstęp do przekładu „Novum Organum”*, Wwa 1955; P. Rossi, *Francis B.*,

dalla magia alla scienza, Bari 1957; T. Czeżowski, *Arystoteles, Galileusz, B.*, w: *Odczyty filozoficzne*, To 1958, 1969², 143–153; J. G. Crowther, *Francis B.*, Lo 1960; K. Leśniak, *Franciszek B.*, Wwa 1961, 1967² (bibliogr.); J. Patrick, *Francis B.*, Lo 1961; F. H. Anderson, *Francis B. His Career and His Thought*, Los Angeles 1962; V. K. Whitaker, *Francis B. Intellectual Milieu*, Los Angeles 1962; B. Farrington, *Francis B. Pioneer of Planned Science*, Lo 1963; K. Leśniak, *Naukowe poglądy Franciszka B.*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 8 (1963), 383–391; B. Suchodolski, *Narodziny nowożytnej filozofii człowieka*, Wwa 1963, 1968², 529–564; E. De Mas, *Francis B. e la filosofia dell'uomo*, Tn 1964; R. Ahrens, *Die moralistische Funktion der Essays von Francis B.*, [bmw] 1966; A. W. Green, *Sir Francis B.*, NY 1966; T. Kotarbiński, *Słownik filozofów*, Wwa 1966, 68–78; L. K. Luxembourg, *Francis B. and Denis Diderot, Philosophers of Science*, Kob 1967; F. Gniffke, *Problemgeschichtliche Studien zur neuen Methode B.*, Wü 1968; H. B. White, *Peace among the Willows*, Hg 1968.

Stanisław Kamiński